

KERESZTÉNY KISKÖNYVTÁR

II. SOROZAT.

A hitigazságok könyvei

1. FÜZET.

Elmélkedés a halálról

Irta: Dr. Mihályfi Ákos

**A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
STEPHANEUM NYOMDA R. T. BUDAPEST**

Nihil obstat.

Dr. Desiderius Bita,
censor dioecesanus.

Nr. 1628.

Imprimatur.

Strigonii, die 1. Aprilis 1916.

Ludovicus Rajner,
episc., vic. generalis.

Az egyházi főhatóság és rendi hatóság engedélyével.

Elmélkedés a halálról.

Emlékezzél meg, hogy porból vagy
és ismét porrá leszel.

Kevesen vannak, akik tiszta, helyes fogalommal bírnak a halálról; még kevesebben, akik a halál egész jelentőségét átértik és átérzik. A halálnak kettős jelentménye van: *megválás a földtől*, elenyészése, elpusztulása a testnek, ez az egyik; *a lélek átköltözése az örökkévalóságba*, ez a másik. Sajnos, az emberek nagy része csak a halál első jelentményére gondol, hogy t. i. az a testnek enyészete, pusztulása; figyelmen kívül hagyja a másikat, amely pedig fontosabb, lényegesebb, hogy t. i. a halál az örök élet kapuja s így nem más, mint a lélek átköltözése az örökkévalóság birodalmába. Pedig e második szempont nélkül helyes fogalmat a halálról nem alkothatunk; annak egész jelentőségét, súlyát föl nem foghatjuk; sőt teljesen hamis képet nyerünk a halálról: ami benne rettenetes, azt az egyoldalú fölfogás mellett vigasztalónak találjuk; ami pedig a halálban reménnyel, vigasszal, bátorítással tölthetne el, azt nem veszi észre a csalódástól megkápráztatott lelkünk. Igen, a halál helyes vagy helytelen, egyoldalú, vagy teljes fölfogásától függ az egyes emberek élete is éppúgy, mint az egyesekből álló társadalom irányzata is. Egészen másképp élnek azok, akik a halálban csak a test pusztulását, a földi élet megszűnését látják, s egészen másképp folyik azoknak az élete, akik előtt a halál az örökkévalóság hajnalhasadását jelenti.

Nézzünk csak kissé körül az emberi társadalomban. Ott látjuk a gazdagok között az élvezeteknek s gyönyöröknek rafinált hajhászását; élni, mindent élvezni: ez sokaknál az egyedüli életelv, az üdvöztető jelszó, akiknél azután még a bűn is, ha élvezetet ad, erényszámba megy, akik más erkölcsöt nem ismernek, mint lelkük fortélyát és ravaszságát, mellyel új és új élvezeteket találnak ki. Honnét van a földi örömöknek és élvezeteknek ez az örült hajhászása, mely már az egész társadalom légkörét megtelítette mérges miazmáival? Onnét, mert az emberek elfeledték, hogy mi a halál. Rövid az élet, mondják, ezt ki kell használni, ki kell élvezni, még pedig sietve, lázasan, mert gyorsan eljön a halál s azzal vége mindennek.

Nézzünk a szegények, a munkások rétegeibe s ott meghallhatjuk a rettenetes elégedetlenség elfojtott moráját, mely a gazdagok ellen irányul s melyet csak a katonaság, a csendőrség szurony-erdeje tart vissza a kitöréstől. Mi az oka ennek? Megmondotta egy szocialista: *Elvettétek tőlünk az örök élet hitét, adjátok hát ide a földet!* Ha a halál csak a földi élet enyészete, akkor rettenetes, elviselhetetlen a földi nyomor, szegénység; akkor örületes még a gondolat is, hogy egyesek kényelemben, gazdagságban úsznak, mások meg nyomorogjanak. Sokat gondolkoznak, tanácskoznak, írnak, vitatkoznak a tudósok és államférfiak a társadalmat fenyegető szocialista és anarchista áramlatokról s tesznek is itt-ott üdvös intézkedéseket. De bizonyos az, hogy ezt a fenyegető veszedelmet csak egy módon lehet teljesen orvosolni, ha a gazdagok és a szegények, az urak és a szolgák, a munkaadók és a munkások a halál helyes fogalmát, az örök élet hitét visszanyerik. Amíg ez nem történik meg, addig minden intézkedés és rendszabály csak ideiglenes elodázása a társadalom legnagyobb katasztrófájának.

Még egy jelenségre mutatok rá, mely oly szomorúan bizonyítja, hogy az emberek nagy részéből kiveszett a halál igazi fogalma, a halál jelentőségének ismerete. Alig vehetünk kezünkbe ujságot, mely ne adna hírt egy vagy több *öngyilkosságról*. Ennek az orvos jelentette ki, hogy gyógyíthatatlan a betegsége; amaz a betegágyban már nem tudta elviselni fájdalmait; ez nagy nyomorban él, amaz szerelmében csalódott; ez elkártyázta vagyonát, az meglopta hivatalát, sőt olvassuk, hogy a gyermekek is, mert rossz bizonyítványt kaptak, mert megfeddték őket szüleik – fölkeresik a halált: egy kis méreg, egy pisztolylövés, egy ugrás – gondolják – meg-

szabadít minden szegénytől, csalódástól, szenvedéstől, büntetéstől; a halállal megszűnik minden, jön az örök nyugalom, jobban mondva, a pusztulás, az örök megsemmisülés.

Szerencsétlen örültek! Minő rettenetes csalódás leszen a részetek! A halál percében, melytől az élet kialvását, a fájdalom megszűnését, a szégyen és csalódás eloszlását várjátok, föltáru előttetek az örökkévalóság fájdalma, szégyene és csalódása. *Rettenetes az élő Isten kezébe esni*,¹ mondja Szent Pál apostol s ti, midőn a mélységbe ugortok, midőn a méreggel életeteket kioltjátok, ennek az élő Istennek kezébe estek.

Ime, ez az egy-két vonás a társadalom irányzatáról, megmutatja, hová vezet a halál egyoldalú, helytelen fölfogása. Enyészet a halál, pusztulás az, igen, de csak a testre nézve; megválás a földtől, de nem az élettől; a halál az örök élet kapuja, melyen át a lélek átköltözik az örökkévalóság birodalmába. S mi lesz ott a sorsa? Milyen lesz ez az örök élet? Olyan, aminőt földi életével kiérdemelt, olyan, aminő volt halála percében. Jó volt, igaz volt, Isten kegyelmében volt, akkor része lesz az örökkévalóság boldogsága; gonosz volt élete, gonosz volt halála, akkor az örökkévalóság kárhozata leszen a része. Mi más színben tűnik most föl előttünk az élet s ennek záróköve a halál! *Földi életünkől függ örökkévalóságunk*, ennek boldogságát vagy boldogtalanságát mi szereztük meg. Erényesen éltünk, Isten kegyelmében, megtartottuk Isten törvényeit: boldogok leszünk; bűnös életet folytattunk, Isten ellen fölláztunk: boldogtalanok leszünk. Bármily csábító legyen is a föld bűnös öröme, nem kell, ha az örökkévalóság kárhozatát vonja maga után; bármily nehéz legyen is a szenvedés, a nyomor, elviselem, ha az örökkévalóság boldogsága fog érte kárpótolni. Siessenek csak mások élni és élvezni, az igazi keresztény inkább arra gondol, hogy földi élete előkészület legyen a halálra, az örökkévalóságra! Éljenek bár a hitetlenek egyedül testüknek, az igazi keresztény több gondot fordít lelkére, mely a halál után bemegy az örök élet országába, mint testére, mely a halál után egy-két napra szétfoszlik, elrohad, a férgek martaléka lesz! *«Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?»*² Igen, mit ér a világ minden gazdagsága, gyönyöre, élvezete, dicsősége, kitüntetése, mely csak 40–50 évig tart, ha erre az egész örökkévalóságon keresztül fájdalom, szenvedés, kárhozat következik? De viszont, vajon sok, nagy, elviselhetetlen-e az a szenvedés, mely itt a földön bennünket ér, mely, ha azt türelemmel, Isten akaratában megnyugodva hordozzuk, egy-két év múlva a halál percében véget ér s melyért Isten az örökkévalóság boldogságával fog jutalmazni? Vajon, mi jobb, a földi szenvedés elkerülése végett erőszakosan kioltani az életet s így az örök kárhozat veszélyének tenni ki magát, vagy türelemmel viselni a ránk rótt keresztet egy-két évig, mely után száz, ezer esztendő, az örökkévalóság békéje, nyugalma, kimondhatatlan boldogsága következik? Mi jobb, itt a földön megittasulni a bűn mámorától, hogy az örökkévaló szenvedés rettenetességére ébredjünk föl, ábránduljunk ki? Vagy pedig erényes, önmegtagadó életet folytatni, melyből, mint a virágból a gyümölcs, az örök boldogság fejlődik ki?

De elhagyva ezeket a szomorú képeket, nézzünk csak kissé körül a jámbor keresztények között. Ezeknél is, bár ismerik a halál kettős jelentőségét, úgy tűnik föl, hogy ők is csak az elsőre, *a test pusztulására*, a földi élettől való megválásra tekintenek, a másikat, a halál leglényegesebb oldalát, mely *a lélek átköltözése az örökkévalóságba*, úgyszólván teljesen figyelmen kívül hagyják; az első vonás forog csak eszükben, a második elhomályosodva borong szívüknek mélyében. Itt van pl. egy család, melyben egy halálos beteg családtag vívja utolsó küzdelmét. A családtagok elkövetnek mindent, hogy fájdalmait enyhítsék, de nem jut egyiknek sem eszébe, hogy papot hívjanak, aki a beteget a szentségekben részesítse, a beteg lelkéről gondoskodnék, vagy ha egyik-másiknak eszébe jutna is, a többiek visszatartják,

¹ Zsid. 10, 31.

² Máté 16, 26.

nehogy a beteg izgatottabb legyen, nehogy neki keserűséget, fájdalmat okozzanak s ezért legfőljebb csak az utolsó percben, mikor már önkívületben van a beteg, hivatják a papot, holott ilyenkor a szentségeknek a legnagyobb valószínűség szerint nincs semmi hatásuk. Mi más ez, mint a halál egyoldalú, helytelen fölfogása? melyben csak a test enyészetére gondolunk; azzal, hogy a halál után a lélek az örökkévalóságba megy át, nem törődünk. Meghalt a drága családtag, jönnek a részvétlátogatók; azt kérdezik, hogy mennyit szenvedett, de hogy gyónt-e, fölvette-e az utolsó kenetet, hogy hitben-reményben, Isten akaratában megnyugodva, Istennel kibékülve halt-e meg – arra nem is gondolnak. Hányszor halljuk – halottam magam is sokszor, főleg azoktól, kiknek súlyos, nehéz betegek voltak – *«én legjobb szeretnék rögtön halállal meghalni: mikor éjjel, álomban egy perc alatt megszűnik az élet, nem érez az ember fájdalmat.»* Mi más megint ez, ájtatos hallgatóim, mint a halálnak helytelen, egyoldalú fölfogása, mely csak a test pusztulására gondol; azzal, hogy a halál útján a lélek az örökkévalóságba lép, nem törődik. S azután egy-egy halálesetnél nem látunk-e valóban pogány kétségbeesést a hátramaradottak részéről, kik őrvöngenek fájdalmukban: vége van, örökre elvesztettük, nincs többé atyánk, anyánk, gyermekünk! Mit mutat ismét ez az őrvöngő fájdalom, mint azt, hogy a halálban csak a test pusztulását látjuk, s nem figyelünk a halál leglényegesebb oldalára, az örökkévalóságba való átköltözésre.

Vagy nézzünk meg egy temetést! Ott látjuk a drága koporsót, szemfödőt, virágokat, minden a testnek; ezer meg ezer ember kíséri ki a sírhoz, de hányan mondanak el csak egy Miatyánkot is a lélek üdvéért? Mi mást mutat ez, mint azt, hogy lelkünkben elhomályosodott a halál igazi fogalma, csak a test pusztulását látjuk benne, a lélek átköltözésére az örökkévalóságba nem gondolunk.

Igen, a halál helyes fogalma vezet bennünket az élet helyes fölfogásához; hogy jól élhessünk, lelkünk előtt kell tartanunk, mi a halál, mi következik, mi vár reánk a halál után. Az életnek igazi komolyságot, a bűn kísértései ellen erőt, a jólét örömei között józanságot, a nyomorban reményt, a szenvedésben vigaszt, az élet minden viszonyában helyes útmutatást csakis a halál igaz fogalma nyújthat.

*

Lelkünk elé állítva így a halál igaz képét, mely egyik oldalon *a test enyészését* mutatja, a másikon pedig *a lélek átköltözését az örök életbe*, vizsgáljuk meg a halál tulajdonságait.

Először is *bizonyos az, hogy mindnyájan meghalunk*. Ezt a sorsot ki nem kerülheti senki. Ez az egyetlen igazság, amit soha senki kétségbe nem vont: mindnyájan meghalunk. De másrészt bizonyos az is, hogy halálunktól függ örökkévalóságunk. *«Ha a fa ledőlt délre vagy északra, ott marad, ahová esett»*,³ mondja a Szentlélek. Ilyen lesz a lélek sorsa is: ha jó halállal halt meg, ha az Isten kegyelmében: boldog lesz az egész örökkévalóságon keresztül; de ha halálakor a bűnben volt, ha a bűnben halt meg: vége van, kárhozat lesz része az egész örökkévalóságon keresztül. Ó rettenetes ez a halál perce, melytől az örökkévalóság függ! Ez az ember életének legfontosabb pillanata, mely határoz üdv és kárhozat, boldogság és boldogtalanság fölött. Ki az, aki erre a fontos, erre a mindenekfölött döntő, határozó pillanatra ne akarna jól előkészülni?

Igen ám, de *az bizonytalan, hogy mikor, mily körülmények között ér bennünket a halál*. Minden percben, minden pillanatban meghalhatunk. Ki biztosít bennünket az életről? Ki mer magának csak egy napot is ígérni? Ki tudja, hogy ágya, melybe lefekszik, reggelre nem lesz-e koporsója? Ki tudja, mikor reggel fölkel, megéri-e az estét? Mi biztosít bennünket a halál ellen? A fiatalság? az erő? az egészség? Hát nem halhatunk meg rögtön halállal? nem érhet

³ Préd. 11, 3.

uton-útfélen bennünket valami váratlan szerencsétlenség? Hát nem mindennapi dolog az, hogy 16–18–20 évesek is épp úgy meghalnak, mint 80 évesek? Hát még nem olvastátok soha, hogy ez a fiatal lány tánc közben görcsöt kapott s táncosa karjai közt halt meg? Ez a fiatal, egészséges asszony egy rossz hír hallatára halva rogyott össze? Ez vagy amaz erőteljes férfiú egészségesen megy el hazulról, s egyszerre csak hirül viszik, hogy az utcán, hivatalában, a kávéházban holtan fekszik? Nem mindennapi dolog-e ez? S az a sok szerencsétlenség! Valóban az ember élete hajszálon függ, bármerre menjünk, nem vagyunk biztosak életünk fölől: hajón, vasúton, kocsin ki vagyunk téve a veszedelemnek; sétánk közben fejünkre hullhat egy kődarab, vagy megcsúszunk s szerencsétlenül esünk el, hazamenet leszakadhat lábunk alatt a lépcső, az ételbe, az italba véletlenségből valami mérges anyag keveredhetik, explodál a gáz, megfojt a szén-dioxid, eléget a lámpa meggyulladt olaja, egy megőrült családtag, cseléd vagy idegen leszúrhat, lelőhet bennünket, de ki tudná elsorolni a váratlan halál minden körülményét! Vegyék kezetekbe az ujságokat, úgyszólván nincs egy nap, melyen ne volna egy-egy szerencsétlenség, váratlan halál följegyezve, még pedig nem az egész világról, hanem csak fővárosunkról. Hát nem valószínű-e, hogy egyik nap mivelünk is hasonló történhetik? Ezért int bennünket az Üdvözítő: *«Legyetek éberek, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát», «ébren legyetek, mert miként a tolvaj, jön az ember fia»*.⁴ Amint a tolvaj nem jelenti be előre látogatását: úgy a halál sem; teljesen váratlanul ront reánk.

Mi következik ebből? Mi más, minthogy *a halálra elő kell készülnünk*. Amilyen a halálunk, olyan lesz örökkévalóságunk; de mivel bizonytalan, mikor s hogyan fogunk meghalni, örökkévalóságunkat veszélynek bizonytalanságnak kitennünk nem szabad. Úgy kell élnünk, hogy sohase találjon bennünket készületlenül a halál; bármikor törjön is reánk, nyugodtan léphessünk át az Örökkévalóság birodalmába. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy nem valószínű, hogy mi hamarosan meg fogunk halni. Ez nem áll; nem bizonyos, de valószínű; az pedig bizonyos, hogyha rossz, bűnös lelki állapotban halunk meg, örökre elkárhozunk. Ezzel a bizonyos rettenetességgel szemben nem lehet gyér valószínűséggel játszani. Lehet, hogy nem halunk meg még most, de az is lehet, hogy meghalunk. S mi lesz velünk, ha most halunk meg!

Egyszer egy könnyelmű fiatalember ezt kérdezte mesterétől: «Mester, meddig élhetek én még bűnben anélkül, hogy az örök boldogság elvesztésétől kellene félnem?» – A mester felelé neki: «Vétkezhetsz, ameddig csak akarsz; csak egy nappal halálod előtt térj meg igazán». Tetszett a fiúnak a felelet s vígan távozott, de csakhamar visszajött s ismét kérdezte tanítóját: «De most mondd meg azt is, mikor fogok meghalni, hogy halálom előtt egy nappal megtérhessek.» Erre a mester így válaszolt: «Azt nem tudom neked megmondani; de azt mondhatom, hogy életednek egyetlen egy perce sem biztos. Ezért azt tanácsolom neked, hogy még ma igyekezzél megtérni, Isteneddel kiengesztelődni, bűneidet elhagyni; mert lehet, hogy már holnap késő lesz».

Igen, ezt tanácsolom én is tinektek, kedves olvasóim, ez az első, legszükségesebb előkészület a halálra; ha lelkünket a bűn súlya terhelné, attól igyekezzünk mielőbb megszabadulni; mert amint Szent Ágoston mondja: «Aki a bűnbánónak bocsánatot ígért, a bűnösnek a holnapi napot nem ígérte meg».

De a halál bizonytalansága legyen folyton a mi életünk őre is: ez a gondolat kíséren bennünket multságainkban, társaságainkban, cselekedeteinkben; ez őrizzen meg bennünket minden olyantól, ami bűn volna, ami véték volna az Isten törvénye ellen; ez a gondolat buzdítson bennünket az erények s jó cselekedetek gyakorlására, lelkünk üdvének gondozására; ez a gondolat ösztönözzön bennünket, hogy este a lefekvéskor tökéletes bánatot indítsunk bűneink fölött, reggel fölkeléskor az Isten malasztját kérjük ki munkálkodásunkra; ez legyen

⁴ Lukács 12, 40.

irányítónk, hogy mindenben és mindenkor Isten szent akaratát igyekezzünk teljesíteni. Mert «a halál, mint a szentatyák mondják, rendesen az élet visszhangja»; amilyen az élet, olyan a halál; aki jámborul él, Istennek szolgál, az erény útján jár, az rendesen jámborul hal is meg; de aki a könnyelműség, a vétek útjára lép, aki egész életét bűnben tölti el, annak rendesen a halála sem vigasztaló. «*A halál az élet visszhangja*» – éljünk tehát úgy, hogy ettől a visszhangtól ne kelljen megrémülnünk.

Azonban nem hallgathatom el azt sem, ami hitünknek dogmája, hogy t. i. *a végső állhatatosságról senki sem lehet biztos*; a legjámborabb keresztény, a legszentebb apáca, a legbuzgóbb pap sem lehet arról biztos, hogy jó halállal fog egykoron meghalni. «Én püspök vagyok – mondá Szent Ágoston – s igazat beszélek; én már Libanon cédrusait, népek oszlopait láttam enyészembe dőlni; holott oly biztos voltam róluk, mint nazianzi szent Gergelyről vagy Szent Ambróról.»

De habár *a végső állhatatosság kegyelmét nem lehet kiérdemelni*, habár arról biztosak nem lehetünk – *lehet azt alázatos, állhatatos imádsággal kikönyörögni*. Ezért, kedves olvasóim, ne engedjetez elmulni egy napot sem, hogy ne imádkoznátok a jó halál kegyelméért. Főleg a boldogságos Szűz kitartó tisztelete s amint jámbor lelkek mondják, a szent olvasó állhatatos végzése a leghathatósabb eszköz a jó halál kegyelmének kinyerésére. De legalább is azt tegyétek föl mindnyájan magatokban, hogy ezután minden este, minden reggel egy Üdvözlégy Máriát fogtok elmondani, hogy a Szűz Anya veletek legyen a halál nehéz, mindenekfölött döntő pillanatában.

Jézus Krisztus az ő végtelen irgalmában, hogy nekünk a halálküzdelmet, a lélek erőszakos elválását a testtől s az örök életbe való átköltözését megkönnyítse, egy külön szentséget, *az utolsó kenet szentségét alapította*. Az Egyház pedig, mint mindnyájunknak szerető anyja, úgy intézkedett, hogy nehéz betegségünkben az Isten szolgálja jöjjön hozzánk, a töredelem szentségében bűneinket megbocsássa, Jézus Krisztus szent testével, melyet az Oltáriszentségben nyújt, lelkünket Isten malasztjában megerősítse, az utolsó kenet szentségével pedig a nagy útra előkészítsen. Boldog az a keresztény, akinek Isten megadja a kegyelmet, hogy Krisztus szentségei által megtisztítva, megszentelve, megerősítve mehet át a halál kapuján az örökélet országába! Ezért imádkoztatja velünk az Egyház a litániában: «*Az előkészületlen s rögtöni haláltól ments meg Uram minket!*» S ezért is, ájtatos keresztények, valahányszor a boldog halál kegyelméért imádkoztok, s ezt tegyétek meg mindennap, imádkozzatok azért, hogy a halál előtt Krisztus Jézus szentségeiben részesülhessetek. S ha bármikor súlyos betegség látogatna meg, vagy halálveszedelem fenyegetne bennünket – ilyen pl. minden veszélyes operáció, ilyen veszedelemben forog minden anya is áldott állapotában – ne mulasszátok el, sőt elsőnek, legfontosabbnak, legszükségesebbnek tekintsétek az Egyház szentségeinek fölvetését; ne várjátok, hogy rokonaitok szólítsanak föl erre, hisz magatok tudjátok, hogy a rokonok sokszor hamis félelemből, álkönyörületből és szeretetből nem mernek szólani; ti magatok kérjétek, sürgessétek, hogy papot hívjanak, hogy lelketeket a halálra még idejében és kellően előkészíthessétek.

*

Befejezésül egy eseményt mondok el, mely néhány évvel ezelőtt Párisban történt. Egy előkelő hölgyről van szó, akit a keresztény hitben neveltek ugyan föl, de aki életében nem törődött semmit a vallással. Egész életét, minden idejét a társaság, estélyek, mulatság, színház, hangverseny, futtatás foglalták le; egyedüli gondját öltözéke, szépségének ápolása és az élvezetek képezték: hiúság, nagyzás, fényűzés, könnyelműség s élvezethajhászás elfeledtették lelkével a vallásos életet teljesen. Egy alkalommal előkelő társaságban a divatos babonával, spiritisztikus dolgokkal, többek között asztalkopogtatással foglalkoztak. Mindenféle badar kérdésekre lesték a kopogó asztal feleleteit. Egyszerre ez az előkelő hölgy nevetve kérdezi: meddig élek

még? – s az asztal csak *egy*et koppant. A még előbb nevető hölgy elhalványult, összerázkódott s rosszulletről panaszkodva, otthagya a társaságot. Még csak egy évig élek! – ez a gondolat volt folyton eszében s ez a gondolat átváltoztatta őt teljesen. Nem járt társaságba, nem látták őt többé a multságok és élvezetek zajában, annál többet lehetett őt látni a templomban; elhagyta fényűzését, helyette az irgalmasság jó cselekedeteivel foglalkozott. Még csak egy évig élek! – ez a gondolat üzte őt folyton, hogy ezt az egy évet fölhasználja lelke üdvére, aki annyi évet elpazarolt a multságra és élvezetre.

Elmult egy esztendő s a hölgy nem halt meg; hisz az a kopogó-asztal nem jóslat, csak ostoba babonaság s most ismét fölkeresték barátnői, hívták vissza a társaságba, az élvezetek és multságok árjába. De a hölgy nem ment, hanem ezt válaszolta: «Ez az év volt tulajdonképpen egy jobb élet születése reám nézve; ebben az évben találtam meg újra Istenemet és önmagammat és Isten közelében most oly békét, megelégedést és örömet érzek, minőnek ezelőtt sohasem voltam részese. Most egészen fölfoghatatlannak tűnik föl előttem, hogyan engedheti át magát egy eszes lény azoknak a haszontalan hiúságoknak, melyeknek én is rabja voltam; hogyan töltheti el életét oly üresen, haszontalanul».

Én nem vagyok: jós, nem is akarok, az Isten őrizzen meg attól, babonát űzni; de minden babona és jóstehetség nélkül merem mondani, hogy e füzet olvasói közül legalább is egyre ez az év az élet utolsó esztendeje! Ki lesz ez az egy közülünk – azt csak a jó Isten tudja, de mindegyikünk gondolhatja: *talán én leszek*. S ez a gondolat kísérjen bennünket: talán ez év életem utolsó éve s épp ezért ezt az évet fölhasználom teljesen lelkem üdvének munkálására, a jámbor, keresztény halálra előkészületül. Arról biztos vagyok, hogy óriási változást fog előidézni mindnyájunkban ez a gondolat, ha ezt az egész évben szüntelenül megőrizzük lelkünkben. A halál gondolata meg fog tanítani jámbor, buzgó, keresztény életre. És ha csakugyan egyikhez közülünk, aki e gondolattal foglalkozva élt, az isteni gondviselés elküldi a halált – az az egész örökkévalóságon keresztül áldani fogja azt az esztendőt, melyet a halálra való előkészületre használt föl; de a többiek is, akiknek az Isten még időt ad tovább is a földi munkálkodásra, nem fogják megbánni soha azt az esztendőt, melyben a közeli halál gondolatával foglalkoztak; mert az igazi élet tulajdonképpen ott kezdődik, mikor az ember a halál gondolatával megbarátkozik, a halál való, helyes gondolatával, mely nemcsak a test enyészését jelzi, hanem a lélek átvándorlását is az örökéletbe, jelzi annak a boldogságnak hajnalát is, melyre nem fog alkonyat következni, hanem amely ragyogni fog örökön örökké.